

<https://doi.org/10.31891/PT-2023-4-10>

УДК:378.013+372.21+649.68

Олена ГОМОНЮК

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-3849-788X>

e-mail: elena_gomonyuk29@ukr.net

Інна ПЕРЕПЕЛЮК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

<https://orcid.org/0000-0002-6376-2825>

e-mail: perepeliuk@chnu.edu.ua

Анастасія ГУРСЬКА

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0007-2634-0803>

e-mail: ssyaaa29@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

В статті розкрито особливості розвитку інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. За результатами аналізу наукових джерел інклюзивну культуру майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти потрактовано як інтегративну якість особистості, що проявляється в толерантному ставленні до вихованців і передбачає визнання цінності відмінностей усіх дітей, враховуючи потреби кожного з них, та стимулює усіх учасників освітнього процесу до співпраці і взаємодопомоги.

Зацентовано, що випускники закладів дошкільної освіти мають бути готовими до створення освітнього середовища, що визнає інтелектуальний досвід та психологічні особливості кожного вихованця, вимагає забезпечення фізичного доступу, можливостей для оптимального навчання та соціального досвіду, а також створення сприятливого клімату та підкреслено важливість інклюзивної освіти як шляху до скорочення соціальної ізоляції дітей з особливими потребами.

Визначено компоненти інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: мотиваційно-потребнісний, ціннісно-смысловий та поведінково-вольовий.

***Ключові слова:** культура, інклюзія, інклюзивна культура, заклад дошкільної освіти, інклюзивна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.*

Olena HOMONIUK

Khmelnytsky National University

Inna PEREPELIUK

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

AnastasiaHURSKA

Khmelnytsky National University

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF INCLUSIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

The article reveals the peculiarities of the development of inclusive culture of future preschool teachers. Proved the signs of an inclusive culture of future SEN educators as representatives of socio-economic professions include: attitude towards others, behavior and values they possess and demonstrate regarding diversity, justice and inclusion. This is characterized by their willingness to communicate with people from different backgrounds, openness to learning about different cultures and perspectives, and commitment to equality and justice. Students with a developed inclusive culture are more likely to participate in initiatives related to diversity and inclusion, enjoy discussing social justice, and actively work to overcome barriers.

According to the results of the analysis of scientific sources, the inclusive culture of future preschool teachers is interpreted as an integrative quality of personality, which is manifested in a tolerant attitude towards pupils and involves recognizing the value of the differences of all children, taking into account the needs of each of them, and stimulates all participants in the educational process to cooperate and mutually assist.

It is emphasized that graduates of preschool education institutions should be prepared to create an educational environment that recognizes the intellectual experience and psychological characteristics of each student, requires physical access, opportunities for optimal learning and social experience, as well as the creation of a favorable climate, and emphasizes the importance of inclusive education as a way to reduce the social exclusion of children with special needs.

The study identified the components of inclusive culture of future preschool teachers: motivational and need-based, value-semantic, and behavioral and volitional. The motivational and need component includes the following characteristics: care, mutual assistance, ethical communication with a person with special educational needs. The value-sense component includes the ability to empathize, emotional response to the problems and difficulties of others. The behavioral and volitional component covers the abilities, skills and habits manifested in social communications, the stability of moral behavior, empathy.

Key words: culture, inclusion, inclusive culture, preschool education institution, inclusive culture of future teachers of preschool education institutions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У ХХ столітті розпочався активний процес інтеграції дітей з особистими освітніми потребами в загальноосвітні школи. Тобто це було питання доступу і рівноправної участі дітей з інвалідністю в освіті. Важливим кроком у цьому напрямі було прийняття в 1989 році Конвенції про права дитини Організацією Об'єднаних Націй, що заклала основу для розвитку інклюзивної освіти.

Інклюзивна культура – це культура, яка цінує і визнає різницю між людьми і прагне створити середовище, де кожен може відчувати себе рівноправним і включеним. Це поняття включає в себе ідеї толерантності, різноманітності, доступності та участі.

Вперше термін «інклюзивна культура» вжив американський соціолог Дж. Девіс у книзі «Інклюзивне суспільство: теоретичні основи та стратегічні принципи» 1993 року. Дж. Девіс визначив інклюзивне суспільство як таке, що цінує різноманітність і сприяє рівним

можливостям всіх людей, незалежно від їх раси, статі, релігії чи інших характеристик.

Аналіз досліджень та публікацій

Питання, що пов'язані з формуванням інклюзивної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, зокрема: педагогів, психологів цікавлять представників різних наукових шкіл. Так, особливості розвитку інклюзивної культури та інклюзивної компетентності вчителів та вихователів закладів дошкільної освіти висвітлено у наукових здобутках Ю. Бойчука, О. Бородіної, Т.Хлебнікової та ін. Серед зарубіжних психологів, які зробили вагомий внесок у вивчення проблеми становлення інклюзивної культури, зокрема: Дж. Девіс, Б. Хукс, Г. Анзалдуа, П. Фрейре, А. Девіс та ін. Ці дослідники разом із багатьма іншими допомогли сформуванню розуміння інклюзивної культури та її важливості для побудови справедливого суспільства.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у розкритті особливостей розвитку інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу

Інклюзивна освіта прагне до створення адаптивного освітнього середовища, що враховує різноманітність дітей і забезпечує їм відповідну підтримку та ресурси для повноцінної участі в освітньому процесі. В основі інклюзивної освіти покладено принципи рівності, поваги до відмінностей, диференціації та спільноти.

В Інчхонській декларації «Інчхонська декларація: Освіта 2030: до інклюзивної та справедливої якісної освіти та навчання протягом усього життя для всіх» (Incheon Declaration: Education 2030: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for All); Законах України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»; Концепції розвитку інклюзивного навчання; Постанові Кабінету Міністрів України (КМУ) «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» і «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти»; Розпорядженні КМУ «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року»; Стратегії розвитку вищої

освіти в Україні на 2022-2032 роки; Проєкти «Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки» наголошено, що має бути забезпечена «підготовка у закладах вищої освіти (ЗВО) фахівців усіх рівнів та ланок управління з творчим мисленням, здатних до гармонійного розвитку особистості вихованців, їхнього фізичного і психічного здоров'я, формування ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самих себе та механізмів соціальної адаптації й творчого втілення в умовах інклюзивного середовища, в якому всі мають можливість висловити свою думку, бути почутим та брати участь у його життєдіяльності» [20].

Розвиток інклюзивної культури вчителя, на думку авторів Ю. Бойчука, О. Казачинер, Т. Хлебнікової, включає такі аспекти: 1) шкільна культура; 2) відносини з сім'ями; 3) навчання та підтримка персоналу; 4) отримання доступу до спеціалізованих служб підтримки; 5) підтримка та залучення учнів [2].

Дослідник З. Шевців визначає інклюзивну компетентність «як соціально-педагогічну компетентність майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи, стверджуючи, що це «інтегроване особистісне новоутворення, що характеризується синтезом знань і навичок, необхідних для успішного здійснення соціально-педагогічної діяльності, та умінь вчителя використовувати фахові знання, уміння і навички для розв'язання стандартних і нестандартних соціально-педагогічних задач і проблем, пов'язаних із спільним навчанням дітей з різним рівнем психофізичного розвитку» [19, с. 14].

В Стандарті вищої освіти бакалавра спеціальності 012 Дошкільна освіта (2019) серед спеціальних фахових компетентностей прописано характеристики інклюзивної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, зокрема: «здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей, вміння складати індивідуальну програму розвитку та необхідні для навчання дітей з особливими освітніми потребами документи, бути знайомими з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням» [11, с. 9, 10].

За результатами аналізу наукових джерел інклюзивну культуру майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначаємо як інтегративну якість особистості, що проявляється в толерантному ставленні до вихованців і передбачає визнання цінності відмінностей усіх дітей, враховуючи потреби кожного з них, та стимулює усіх учасників освітнього процесу до співпраці і взаємодопомоги.

Розвиток інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти досягається через вивчення таких навчальних дисциплін: дошкільна педагогіка, психологія раннього дитинства, корекційна педагогіка, інклюзивна освіта, правознавство [10]. Ці навчальні дисципліни сприяють формуванню необхідних знань, умінь, навичок, компетентностей, що необхідні для становлення інклюзивної культури майбутніх вихователів ЗДО.

Схарактеризуємо можливості, які надає педагогічна практика для розвитку інклюзивної культури майбутніх вихователів ЗДО:

1. Робота з різними групами дітей.
2. Навчання стратегіям спілкування з дітьми.
3. Розвиток емпатії та розуміння.
4. Навчання створенню інклюзивного оточення.
5. Застосування теорії на практиці.
6. Розвиток лідерських якостей.
7. Співробітництво з колегами та батьками.
8. Оцінка та самооцінка.
9. Адаптація до мінливих умов.
10. Розвиток професійної компетентності.

За результатами опрацювання наукової літератури дослідження визначено компоненти інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: мотиваційно-потребнісний, ціннісно-смысловий та поведінково-вольовий [1; 2; 3; 20].

До мотиваційно-потребнісного компонента належать такі характеристики: турбота, взаємодопомога, етичне спілкування з людиною з особливими освітніми потребами. Ціннісно-смысловий компонент містить здатність до співпереживання, емоційне реагування на проблеми і труднощі інших. Поведінково-вольовий компонент охоплює вміння, навички і звички, що виявляються в соціальних комунікаціях, стійкість моральної поведінки, емпатію.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти мають бути готовими до створення такого освітнього середовища, що визнає інтелектуальний досвід та психологічні особливості кожного вихованця, забезпечує фізичний доступ, можливості для оптимального навчання та соціального досвіду, а також вміти створити сприятливий морально-психологічний клімат як шлях до скорочення соціальної ізоляції дітей з особливими освітніми потребами, тобто володіти інклюзивною культурою. Перспективами подальших досліджень

уважаємо розкриття психологічних умов удосконалення інклюзивної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Література

1. Агаркова Н. Підготовка майбутніх вихователів та вчителів початкових класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, *Social Work and Education*, Vol. 6, № 1, pp. 70-79. DOI: 10.25128/2520-6230.19.1.7.
2. Boychuk Y., Kazachiner O., Khliebniukova T. Managing teacher's inclusive culture development. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10, is. 44. P. 207-219.
3. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я : монографія. Харків. 2015. 117 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» зі змінами 2023 рік №1556-VII від 01.07.2014 .URL : https://urst.com.ua/download_act/pro_vyshchu_osvitu (дата звернення: 19.09.2023).
5. Закон України «Про дошкільну освіту» зі змінами 2023 рік №2628-III, чинний від 02.08.2001. Поточна редакція – Редакція від 31.03.2023, підстава – [2849-IX](https://iplex360.com.ua/ukr/doc?d=10&code=2628-14). <https://iplex360.com.ua/ukr/doc?d=10&code=2628-14> (дата звернення: 19.09.2023).
6. Закон України «Про освіту» №2145 від 05.09.2017 зі змінами 2023.URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu (дата звернення: 19.09.2023)
7. Концепція розвитку інклюзивного навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 19.09.2023).
8. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна освіта : від основ до практики : монографія. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
9. Мельник Н. Правове забезпечення інклюзивної освіти дітей дошкільного віку. URL: <http://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blogpost87.html> (дата звернення: 25.09.2023).
10. Навчальний план професійної підготовки бакалаврів – майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на базі 11 класів. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/13k1YIx8Jt6iZ-Pe8m7lDa-zGXww8g0wO> (дата звернення: 02.10.2023).
11. Наказ МОН №1456 від 21.11.2019 року Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна

освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/68361/ (дата звернення: 02.10.2023).

12. Наказ МОН № 755-21 від 19 жовтня 2021 р. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>. (дата звернення: 02.10.2023).

13. Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inklyuziya.pdf> (дата звернення: 29.09.2023).

14. Освітня програма професійної підготовки бакалаврів - майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на базі 11 класів. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/13k1Y1x8Jt6iZ-Pe8m7lDa-zGXww8g0wO> (дата звернення: 02.10.2023).

15. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15 вересня 2021 р. №957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

16. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» від 10 квітня 2019 р. №530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

17. Розпорядження КМУ «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

18. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-vukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 10.10.2023).

19. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.

20. Шевченко Л. С., Сорочан М. П. Сучасний стан підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/346/9546/19895-1?inline=1> (дата звернення: 10.10.2023).

References

1. Aharkova N. Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv ta vchyteliv pochatkovykh klasiv do roboty z ditmy z osoblyvymy osvitnimi potrebamy, Social Work and Education, Vol. 6, № 1, pp. 70-79. DOI: 10.25128/2520-6230.19.1.7.
2. Boychuk Y., Kazachiner O., Khliebnikova T. Managing teachers inclusive culture development. Amazonia Investiga. 2021. Vol. 10, is. 44. P. 207-219.
3. Boichuk Yu. D., Borodina O. S., Mykytiuk O. M. Inkluzivna kompetentnist maibutnoho vchytelia osnov zdorovia : monohrafiia. Kharkiv. 2015. 117 s.
4. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» zi zminamy 2023 rik №1556-VII vid 01.07.2014 .URL : https://urst.com.ua/download_act/pro_vyshchu_osvitu (data zvernennia: 19.09.2023).
5. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» zi zminamy 2023 rik №2628-III, chynnyi vid 02.08.2001. Potochna redaktsiia – Redaktsiia vid 31.03.2023, pidstava – 2849-IX. <https://iplex360.com.ua/ukr/doc?d=10&code=2628-14> (data zvernennia: 19.09.2023).
6. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» №2145 vid 05.09.2017 zi zminamy 2023.URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu (data zvernennia: 19.09.2023)
7. Kontseptsiiia rozvytku inkluzivnoho navchannia. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inkluzivnogo-navchannia> (data zvernennia: 19.09.2023).
8. Kolupaieva A., Taranchenko O. Inkluzivna osvita : vid osnov do praktyky : monohrafiia. K. : TOV «ATOPOL», 2016. 152 s.
9. Melnyk N. Pravove zabezpechennia inkluzivnoi osvity ditei doshkilnoho viku. URL: <http://dps2018.blogspot.com/2018/11/blogpost87.html> (data zvernennia: 25.09.2023).
10. Navchalnyi plan profesiinoi pidhotovky bakalavriv – maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity na bazi 11 klasiv. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/13k1YIx8Jt6iZ-Pe8m7IDa-zGXww8g0wO> (data zvernennia: 02.10.2023).
11. Nakaz MON №1456 vid 21.11.2019 roku Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 012 «Doshkilna osvita» dlia persoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/68361/ (data zvernennia: 02.10.2023).
12. Nakaz MON № 755-21 vid 19 zhovtnia 2021 r. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Vykhovatel zakladu doshkilnoi osvity». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>. (data zvernennia: 02.10.2023).
13. Natsionalna stratehiia rozvytku inkluzivnoi osvity na 2020-2030 roky. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inkluziuzi.pdf> (data zvernennia: 29.09.2023).
14. Osvitnia prohrama profesiinoi pidhotovky bakalavriv - maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity na bazi 11 klasiv. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/13k1YIx8Jt6iZ-Pe8m7IDa-zGXww8g0wO> (data zvernennia: 02.10.2023).
15. Postanova KMU «Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzivnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh» vid 15 veresnia 2021 r. №957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2023).
16. Postanova KMU «Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzivnoho navchannia u zakladakh doshkilnoi osvity» vid 10 kvitnia 2019 r. №530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2023).
17. Rozporiadzhennia KMU «Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku» vid 14 kvitnia 2021 r. №

366-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.10.2023).

18. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-vukrayini-na-2022-2032-roki> (data zvernennia: 10.10.2023).

19. Shevtsiv Z. M. Osnovy inkluzyvnoi pedahohiky: pidruchnyk. Kyiv : «Tsentr uchbovoi literatury», 2016. 248 s.

20. Shevchenko L. S., Sorochan M. P. Suchasnyi stan pidhotovky maibutnix vykhovateliv do profesiinoi diialnosti v inkluzyvnomu osvitnomu seredovyshchi URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/346/9546/19895-1?inline=1> (data zvernennia: 10.10.2023).